

KIRJANDUS KUI MÄNGUPÕRGU. Tõnu Õnnepalu tõdeb, et kirjanduse ajalugu on läbikukkumise ajalugu, aga kirjutab se Neil päevil ilmus tema uus raamat «Viimane sõna», Estonias esietendub täna tema libretole loodud ballett «Louis XIV –

«Kirjandus, mis pole üldse piinlik, mis üri

INTERVJU
ALVAR LOOG
toimetaja

Kirjanik Tõnu Õnnepalu loomebiograafias lisandub täna õhtul esimene balletilibreto: Estonias esietendub tema dramaturgiale Teet Kase «Louis XIV – kuningas Päike». Nädalapäevad tagasi ilmus ühtlasi tema järjekordne raamat «Viimane sõna», mis sisaldab valitud tsiitaate Õnnepalu varasemast loominguist ning ühe pikema rännukirja formaadis essee.

Teie värske raamatu pealkiri «Viimane sõna» mõjub kuidagi väga dramaatiliselt – sisaldab ähvardavat väidet, mis võib sõnasõnalt loetuna ja biograafiliselt tõlgendatuna mõnel andunud lugejal, nagu näiteks minul, hirmust une võtta. Miks selline pealkiri?

Kirjanduses peabki draamat olema, või kuidas? Draamat, ja ma ütlesin, jultumust. Kas saab ette kujutada bravuurikamat pealkirja kui «Tõde ja õigus»? Aga näe, me oleme temaga nii ära harjunud, et ei pane enam tähelegi. Mitte et ma oma «Viimast sõna» tahaksin sinna kõrvale sättida. Ei, see pealkiri sündis täiesti loomulikult teel, lihtsalt lipsas tekstist välja nagu pealkirjad ikka. Kohe, kui hakkasin sellele tsiitaadivalimikule eessõna kirjutama (see sai viimaks nii pikk, et moodustab üle poole raamatu tekstimahust), teadsin, et raamatu pealkirjaks saab «Viimane sõna».

Peale jultumuse on seal muidugi ka pisut eneseirooniat. Aga ka tõtt. Iga raamatut kirjutad kui viimast sõna. Teisiti ei saagi. Ja muidu, põhimõtteliselt võibki ju iga raamat jääda viimaseks. Kuid igal juhul, kirjutades tuleb kõik hinge tagant ära anda, viimse krossini. Mitte just viimse mõteni, neid jääb ikka üle, muidugi ei mahu kõik ühte raamatusse, aga just viimse jõuni.

Kirjutades sellest ei saa aru. Kirjutada on lõbus. See selgub lõpuks. Jälle oled tühi keel, täiesti võhmal, lõõtsutad, kähised, ei jaks enam midagi öelda. Oled kindel, et ei ütlegi enam kunagi midagi. Ongi su viimane sõnakene öeldud. Aga näe, ajad ennast jälle jalule, varsti läheb kõik meelest ära, astud jälle sellesse veetlevasse lõksu, sellesse neetud mängupõrgusse, mis kirjandus lõpuks on. Või kah on.

Ligemale kaks kolmandikku selle raamatu sisust moodustavad tsiitaadid teie varasematest teostest. Kust tuli idee neid sedasi ühtede kaante vahele koguda? Kas sellise kogumiku ilmumine tähendab oma klassikustaatuse tunnustamist, vastava kultuuriajaloolise faktiga leppimist?

Idee ei tulnud minult. Ei! See oli noor kirjastaja Martin Kivirand, kes hakkas mulle juba mitu aastat tagasi rääkima, et ta tahaks minu raamatute «mõtetest» (minu arust pole seal mingeid mõtteid, on üks rääkimine, üks jutt) teha tsiitaadivalimiku. Ajasin vastu, aga ühel kergemeelsuse hetkel ütlesin, mis seal ikka, teeme ära. Sest mind huvitas ka, mismoodi see välja näeks, missugusena mu kirjutatu niimoodi lahti võetud kujul paistaks.

Tsiitaadid valis Martin välja,

mina saputasin nad omakorda läbi sõela ja püüdsin neist mingi temaatilise ja veidi isegi narratiivse kompositsiooni teha. See oli päris paras pusimine. Lugeja muidugi nopib neid tsiitaate, nagu ise tahab, vaevalt teda minu kompositsioon eriti huvitab. Mis see kõik kokku on, ei tea. Mulle oli see võimalus oma loomingule, oma minevikule otsa vaadata ja vastu vaielda.

«Viimane sõna» tähendab ka seda, et autorile, kui ta veel elab, peab ikka jääma viimane sõna: tal on õigus kõik senikirjutatu ümber lükata. Minu meelest on tal lausa kohustus seda teha. Vaielda endale vastu. Seada ennast kahtluse alla. Ei, ma pole muidugi mingi klassik ega saa selleks kunagi. Ise tunnen ennast endiselt kahtlasena ja aina kahtlasemana. Klassik! Piinlik sõna.

Millise pilguga oma varasemale loomingule tagasi vaatate? Kui palju ilmunud raamatutele üldse mõtlete? Kas need on teile siiani olulised ja aktiivsed või natuke nagu mullune lumi?

Ilmunud raamatud on endale muidugi mullune lumi. Eriti kommenteerida ma neid ei oska (kui, siis jah, vaid neile vastu vaielda) ja see ei paku ka huvi. Uuesti ma neid ju ei kirjuta. Aga neil on mu elus oma koht. Need on mu minevik. Mu tehtud teod, millel on tagajärjed. Karma, nagu öeldakse. Kirjutamine on

kohutavalt karmiline tegevus. Kirjutades (nagu üldse elades) seda küll õnneks või kahjuks ei aimu. Kirjutad kergemeelselt. Pärast selgub...

Igal juhul, ma ei mäletaks oma elu ja üldse elu, kui poleks kirjutatud. Üle lugedes tulevad mulle meelde olukorrad, ajendid, põhjused, miks ma üldse tookord kirjutasin, mida öelda tahtsin. Noh, see kukub alati mingis mõttes läbi. Minu meelest ka klassikutele. Kirjanduse ajalugu on läbikukkumise ajalugu. Aga ikka räägid. Seni kui elad, ikka, kuidagi...

Kas mulle ainult näib või olete end kirjanikuna viimase pooleteise kümnendi jooksul hoidnud teadlikult eemal puhtast fiktsioonist – kogu teie viimaste aegade proosalooming on üsna eksplitsiitselt autobiograafiline. Kas see on vanamoodsalt mõistetud fiktsionaalsusest kaugenemine – kuhugi edasi liikumine? – midagi meie ajastule omast?

See on autofiktsioon, kui julgeda seda sõna tarvitada. Igal juhul, autobiograafilisuski on üks kirjanikuslik võte. Jah, olen kirjutanud otse elust maha, oma elust, jah. Aga mida maha kirjutada, seda ju valid. Või isegi kui ei vali, siis valib kirjutamise sisemine loogika, instinktiivne kompositsioon. Iga raamatu kirjutamisel (ka kuitahes päeviku) on ikkagi mingi sisemine eesmärk, on soov sellega midagi öelda. See on kõike muud kui süütu.

Autobiograafilisus on teatud mõttes süütu rüü. Ja tegelikult mind see lihtsalt huvitab, see dokumentalism, see, kuidas elu ise (või mingi sisim mina ise) millegi valmis kirjutab või kirjutamata jätab. Palju on ju jäänud ka sinna paika, paljust kirjutatust pole mingit raamatut tulnud. See on alaline eksperiment. Ja eksperimendi omaduseks on enamasti ebaõnnestuda.

Tõnu Õnnepalu on seisukohal, et kirjutades tuleb kõik hinge tagant ära anda, viimse krossini.

FOTO: JACK DEVANT

Kuidas end kirjanikuna käimas hoiate? Kas peate enese motiveerimiseks ja mobiliseerimiseks endale pidevalt uusi väljakutseid seadma? Või tuleb tekst, kuidas, kunas ja kus ta tahab?

Ma ei tea. Iga raamatu valmimisel on tunne, et nüüd on see selge, tehnikat, kuidas seda lõputult teha. Aga alati selgub, et see oli vaid selle raamatu tehnika. Mobiliseerib lõpuks ikkagi valu. Mitte valu ise, ängistus, otse valu all ei kirjuta midagi. Kirjutad ennast valust välja. Vabaks. See on iga kord kuidagi fataalne... ma ei teagi, mis. Põhiliselt, jah, kui järele mõtlen, vabaks rabelemine, pinnale rabelemine. Õhk, tahaks õhku, tahaks hingata! Kirjutamine annab mulle hingamist. No ja siis ma rumalalt loodan, et ehk lugejale ka. See on väikene isiklik õigustus, miks ma julgen seda kõike avaldada.

Alates sellest reedest (ehk tänasest – toim), kui Estonias esietendub Teet Kase ballett «Louis XIV – kuningas Päike», lisandub teie loomingulisele teenistuslehele luulekogude, romaanide, näidendite ja esseistika kõrvale balletilibreto. Kuidas sellesse rolli sattusite ning milline väljakutse oli selle teksti kirjutamine?

Alguses tundus kõik täiesti süütu. Balletilibreto? Lõpuks nad ju ikka tantsivad seal, nagu ise tahavad. Läksin liimile, nagu ikka,

puhtast kergemeelsusest. Aga selgus, et polegi niisama. Et muidugi tantsivad, nagu ise tahavad, aga algne tekst (või tekstid, kirjutasin igasugu materjali kokku vist oma paarsada lehekülge), kirja pandud sõna, on kuidagi ikka kõige aluseks – muusika, koreograafia, kostüümide.

Kuigi, jah, selle osa balleti kogu kompositsioonis on pisike. Aga mulle oli see ülesanne piisavalt suur. Tegelikult sain aru, millega õieti tegelen, alles siis, kui Teet viis mu vaatama paari balletiproovi või pigem treeningut (seal oli nii «Luikede järve» kui ka millegi kaasaegse ettevalmistamine). Siis korruga elasin sellesse maailma sisse, mõistsin kuidagi, mis vormis ma pean libreto kirjutama. Et see inspireeriks. Muud ülesannet sel ju pole.

Kas Louis XIV on ajaloolise isikuna sobiv karakter balletikangelaseks?

Louis on sobiv keskpunkt. Ja alguspunkt. Muidu ta oli ajalooline alguspunkt (enese tahtmata) nii paljule meie tänases maailmas. Peale selle on ta suur legend, mis-ki, mida ei pea liialt seletama. Saab lihtsalt näidata. Kuid mulle on see ballett rohkem neist, kes tiirlevad

Kuningas-Päikese ümber. Keda ta oma kohutava gravitatsiooniga ligi tõmbab (ja siis eemale tõukab). See kõik, mis juhtub võimu ümber, selles võltsis ja samas ka väga tõelises säras.

See on hiilgav ja traagiline. Kasvõi kuninga naised. Ütlen naised, sest nad olid palju rohkem kui armukesed, nad olid mõnes mõttes kaasvalitsejad, mõnes mõttes ohvrid. Balleti peategelane on aga võib-olla hoopis Surm – ta on Louis' ainus tõsiselt võetav vastasmängija. Teispoolsus, Louis' hirm, lapsik püüdlus pääseda, olla hea. Kuningas on kõigepealt laps ja äratades laval ellu ühe kuninga, äratame endas lapse, muinasjuttu. Aga iga jutt on sügavamas muinasjuttu. Ainult muinasjutt teeb meiega midagi.

Milline on teie varasem suhe balletiga? Ja kuhupoole kaldute tinglikus vastanduses: klassikaline ballett vs. nüüdistants?

Mingil viisil oli ballett mu lapsepõlve paleus. See näiline vabadus, lendamine... Aga ballett ja nüüdistants on lahutamatud. Esimesena poleks teist, ükskõik kui auto- noomseks see ennast ka ei pea (ja peabki pidama!), on see ikka kui-

Tõnu Õnnepalu

- Sündinud 13.09.1962
- Avaldanud luulekogusid, romaane, esseid ja publitsistikat, kirjutanud näidendeid ja balletilibreto ning teinud tõlkeid võõrkeelsest ilukirjandusest ja mõttekirjandusest.
- Tänavu ilmus tema uus teos «Viimane sõna», ilmumas on «Palk».
- Estonia teatris esietendub täna tema libretole loodud Teet Kase ballett «Louis XIV – kuningas Päike».

